

következmény az lett, hogy nem tudjuk megítélni, *milyen alapról* kritizálja Sartre szubjektív művészetfogalmát, milyen az ő művészetfogalma. Hogy félreértés ne essék, ezzel nem azt akarom mondani, hogy mielőtt valakinek filozófiája és esztétikája lenne, nem írhat tanulmányt egy esztétikáról. Írhat, sőt az ilyen állapot bizonyos előnyökkel is járhat: például tudja nézni az adott rendszert, szisztematizálhatja, fel tudja fedni következtelenségeit, belső hibáit stb. Ezeket az előnyöket Zurovac remekül kihasználta, de kritikája kissé túllépte a helyzetéből adódó lehetőségeket. Olyasmit is bírált, amihez nem volt alapja — így joga sem.

SEBŐK Zoltán

BŰTOR-URALOM

Mándy Iván: *A bútorok*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980

Mándy Iván azon viszonylag kevés magyar írók közé tartozik, akik a fantasztikum segítségével mondják el véleményüket az emberekről és általában a világról. A fantasztikum természetesen akkor képvisel irodalmi értéket, amennyiben forma, illetve, ha a hihetetlen esemény nem öncélúan szerepel a műben: ha az olvasó elkápráztatása pusztán látszólagos, valójában az ébresztés, az elgondolkodtatás a szerző célja. Írónk művészete ilyen indokokkal affirmálja a hihetlent, eltekintve a ritkább esetektől, amikor kizárólag — némi öncélúsággal — komikus hatásra törekszik.

A bútorok című szövegsorozat fantasztikumának az a jellemző vonása, hogy a legtöbb egységben életre kel a lakásberendezés, s úgy viselkedik, mint az emberek. Az utóbbiak viszont — s ez már kevésbé számít újdonságnak a szerző világszemléletében — tárgyszerű jelleget öltenek. E kiegyenlítődség következtében párbeszéd folyhat közöttük, nem számítva azokat a helyzeteket, mikor a dolgok több humánumot rejtnek magukban alkotójuknál, és méltatlankodva súgnak össze a háta mögött. Röviden: Mándy Iván szövegei megszemélyesítik a tárgyakat, ám ezt egyáltalán nem költői célzattal teszik, s ha akadnak is lírai elemek a műben, az nem a társalgó székek és asztalok szituációjának következménye. Annál kevésbé, mithogy Mándy az ember és környezete közötti szakadást, tehát tulajdonképpen drámaiságot akar érzékeltetni. A hős számára a zavarodottságnak, a félelemnek és a hallucinációnak, az olvasó szemszögéből viszont a groteszknek és a komikumnak az a forrása, hogy az emberek legalább olyan gyorsan képesek megváltoztatni környezetüket, mint amilyen mértékben összenőttek a körülöttük levő tárgyakkal. A belső és a külső idő súrlódását Mándy Iván a nevenségességig fokozza

fel. Az ilyen egységek arról tanúskodnak, hogy a mai ember életdinamikájának látszata sokszor ellentétben van az élmények visszahúzó tartalmával. Az egyik szöveg szereplője például akkor kerül időzavarba, akkor pergeti visszafelé tudatának filmkockáit a megszólaló bútorzat, amikor új lakásba költözvén ki szeretné cserélni.

A tárgyakhoz való viszony nemritkán szimbolikus értékű Mándy Iván legújabb könyvében; sőt talán úgy is fogalmazhatnánk, hogy egyes jeletereit parabolaként kell felfognunk, annál is inkább, mivel a jelentés viszonylag egyértelmű, vagyis a jel és a tartalom síkja majdnem párhuzamos egymással: „Egy kis üzletben” például kék bútor árulnak, s a polcon egyetlen kék könyv található: „A kék fedelek között maga a semmi.” A kék szín közismerten a kispolgári ízlésnek a jelképe, s az is természetes, hogy ma már mindenki „előkelőségre” törekszik, s az ennek megfelelő üzletben a választékosabb barna színt választja. Az egyik idill elévült, a másik virágkorát éli. A lényegét Mándy az általa kialakított effektussal domborítja ki. Az emberek bonyolult okoknál fogva félnek attól, amihez vonzódnak: a barna bútorok üzletében a férj például úgy viselkedik, mintha üldözési mániában szenvedne. Indoklás nincs, a szövegben a groteszk magatartás külső leírásával találkozunk. A kulcsot maga a helyzet kínálja: az író nem boncol, nincs mellékes megjegyzése. Egyszerűen vizuálissá teszi azt, ami az emberben legbelül gomolyog, ám az illetani konvenciók nem engedik felszínre törni. Ha a hagyományos realizmus a társadalmilag szokatlanból építkezik, Mándy Iván szűkebbre vonja a kört, és az egyén önfegyelme által tiltottat teszi szabaddá. Szereplői nem ismerik az akarat béklyóját, ötleteikkel, pillanatnyi szeszélyükkel azonosak. Akkor is rabjaik környezetüknek, amennyiben látszólag — mint a férj esetében tapasztalhatjuk — ellenállnak a meghatározó erőnek.

Mándy Iván prózája szívesen merít olyan, történelmi időtől többé-kevésbé független emberi tulajdonságokból, amilyen az eszelősség. Ha van monotonája ennek az írásművészetnek, akkor az ennek az alaptémának a kimeríthetetlenségével magyarázható. Az új kötetben is akadnak darabok, melyekben a bútor mellérendelt szerepet játszik, lévén, hogy a hozzáfűződő tettek rugója magában a torzulásra hajlamos emberi lélekben gyökerezik, s maga a tárgy pusztán ürügy az anomália (gyakran az öregkori szenilitás) felnagyítására. Az ekképpen született képek jelentőségét az élesen metsző nyelv emeli túl a riport vagy a dokumentum szintjén. Arra a szituációra gondolok, amikor a használt bútor máglyára hányó öregasszony nem biztos benne: vajon valóban meg kell-e érkeznie az újnak. Ha ilyen esetekben a tárgy pusztán másodlagos kellék, akkor az ellenkező végre is akad példa. Van olyan jelenet is, melyben a rekamié a levegőben lebeg, aminek aligha lehet mélyebb értelme a szürrealisták jól bevált polgárpukkasztó módszerénél.

A tárgyak igen gyakran emberi tulajdonságokkal rendelkeznek Mándy Iván művében. Többnyire tökéletesebbek annál, aki életre hívta őket. Kiegyensúlyozottak és sztoikusak, önmagukkal mérik az időt. Előfordul velük, hogy szentimentálisak, némely esetben pedig támadóak is, ám méltóságukat jobban meg tudják őrizni annál, akivel szemben majdnem mindig fölényben vannak. Ők állandóak, nem ismernek szeszélyt, és a folyamatos szolgálatban vélnék megtalálni önmaguk és alkotójuk boldogságát. Mándy Iván humora tehát mélyebb annál a határnál, amit egy-egy szövegegyesége kiválthat olvasójában. A változatlanul gyarló emberi természet komédiáját játszatja el a tárgyak élő színpala előtt. A vicc nála egy világtapasztalat hullámzó felszíne, ha ez néha túlságosan átlátszónak tűnik is.

VAJDA Gábor

NYELVÜNK VIRÁGAI, A SZÓLÁSOK

O. Nagy Gábor: *Mi fán terem? Magyar szólásmondások eredete*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1979

O. Nagy Gábor a 73-ban elhunyt kiváló nyelvtudós húszévi szótári munkája során a magyar tudományos lexikográfia és lexikológia kiváló szaktekinvévé vált. Az értelmező szótárak szerkesztése s a szinonimaszótár készítése (melyen haláláig dolgozott) mellett hű maradt eredetileg választott nyelvészeti tárgyköréhez, a szóláskutatáshoz is. Hosszú éveken át kitartó szorgalommal gyűjtötte és szigorú tervszerűséggel rendszerezte a magyar szóláskincset. Így születtek a kérdéskört módszeresen feldolgozó tanulmányai: *Szólások és közmondások gyűjtése*, *Nyelvünk virágai, a szólások*, *A magyar szólásmondások eredete*, *Néhány szó a közmondásokról*, hogy csak a legismertebbeket említsük. E tanulmányok mellett a *Magyar Nyelv* és a *Magyar Nyelvőr* 1952–72. közti évfolyamaiban sok szólásmagyarázó cikke jelent meg, melyek O. Nagy Gábor nyelvészeti, irodalmi, tárgyi, társadalom- és művelődéstörténeti tájékozottságát bizonyítják. Módszerének jellegzetessége, hogy az alkalmiságon és ötlet-szerűségeen túl sajátos rendszert igyekszik teremteni a szólásmagyarázatokban: típusokat alkot, kielemez a rokon vonásokat, csoportokat fog össze az értelmező elvek hasonlósága alapján.

A nagyközönség számára O. Nagy Gábor neve elsősorban a *Mi fán terem?* szerzőjét jelenti, de az ő neve áll a már két kiadást megért *Magyar szólások és közmondások* című hatalmas kötet címlapján is. A mintegy 20 ezer kifejezésformát tartalmazó mű a mai köznyelven kívül felöleli a régiség és a tájnyelvek frazeológiai anyagát, s ami értékének fő tényezője: közli a szólások és közmondások változatait, jelentéseit, stí-